

Üretim İlişkisi Olarak Devlet¹

Philip Corrigan, Harvie Ramsay, Derek Sayer

Burada geliştirilen tezin iki yönü var. İlk; Marx'ın, Devleti üretimle içsel olarak ilişkilendiren yazıları önemli bir kaynak teşkil eder. İkinci, yakın tarihli tarihsel çalışmalar (hem idari tarih biçimi dahil yukarıdan, hem de aşağıdan tarih) Marx'ın analizini desteklemek için kapsamlı dayanaklar sağladılar. Öte yandan bu tarihsel çalışmaların çoğu, görünür kıldıkları şeyi yeterince anmazlar: Devletin kapsayıcılığı ama aynı zamanda kırılganlığı. Son olarak dikkatinizi çekeriz, bu yazı devlet oluşumunun tarihsel olarak incelenmesine adanmış bir çalışmanın başında yer almaktadır; şunu vurguluyoruz: Burada analiz ettiğimiz şey basit bir yapı değil, öncelikle sınıflar arasındaki ilişkilere dair, üretim ilişkilerinin örgütlenmesi ya da idare edilmesi olarak anlayabileceğimiz, değişen bir ilişki örüntüsüdür.

Bu yazıda (başka bir yerde yaptığımız gibi²) özellikle Marx ve Engels'in yazılarından, uzun alıntılar yapacağız. Bunu yapmak kısmen kendi tezimizi temellendirmek için,

kısmen de bir bütün olarak Marx'ın Devlet üzerindeki görüşleri hakkındaki mevcut anlayışların kısmi niteliğini gösteren metinleri sunmak için gerekli. Artık Marx'ın üretim üzerine yaptığı çalışmaları başlangıç noktası olarak alan (ve dolayısıyla Devlet oluşumu ve sınıf mücadelesi dahil, siyasal ve kültürel tarihe ilişkin farklı bir anlayış geliştiren) pek çok çalışma mevcut olsa da³ hâlâ görece daha basit öncüllerle başlamak şarttır. Bu öncüller, görgül olarak açık uçlular ama soyut değerler ve basitler. Onlar ve alıntılarımız yardımıyla üretim ve Devlet biçimleri arasında genel bir tarihsel ve maddi bağlantı kurmayı umuyoruz.

Üretim nesne yapmak (meydana getirmek) demektir. Nesnelere, soyut olarak yapılmazlar; belirli, somut biçimlerde tasarlanır ve üretilirler. Bu biçimler de bu üretime dahil olan ya da diğerlerinin doğrudan dahil olmasını sağlayarak dahil olan insanlar arasında belirli ilişkiler gerektirir. Bu ilişkiler ve onların bir yönü olan, ilişkiler

hakkındaki düşünceler ürünlerin yanı sıra üretilir ve yeniden üretilir. Marxa göre tüm insanlar "diğerleriyle belirli bağlantı ve ilişkilere girerler ve ancak bu toplumsal bağlantı ve ilişkiler içerisinde doğa üzerindeki eylemleri, üretim, vuku bulur." (1849:80): Yani üretim, (insanlar arasındaki) düşünceleri ve ilişkileri içerir; diğer bir deyişle, 'hayatın üretimi (...) iki yönlü bir ilişki olarak görünür: bir yandan doğal diğer yandan toplumsal bir ilişki olarak (...)' (Marx ve Engels, 1845:43). Kapitalist üretimin gelişikili özelliklerinden bahsederken Marx şöyle iddia eder: 'Üretim güçleri ve toplumsal ilişkiler -toplumsal bireyin gelişiminin iki farklı yüzü- sermayeye yalnızca araç gibi görünürler ve sermaye için kendi sınırlı temelinde üretim yapmak için yalnızca araçlardır. Oysa ki aslında bunlar bu temeli göğe kadar yükseltmenin maddi koşullarıdır' (1845:43).

Fakat bizim burada vurguladığımız nokta şudur: Marxa göre toplum-sallaşma ve işbirliği biçimleri üretici güçlerdir (1845:43). Artık genel olarak farkına varıldığı üzere bunun, tarihsel değişimi nasıl anladığımız üzerinde son derece doğrudan sonuçları vardır.⁴ *Kapital*'in dördüncü cildinin birinci bölümünde Marx gayet açık biçimde vurgulamıştır: 'Aslında bu bakımdan tüm insan ilişkilerinin ve işlevlerinin, hangi biçimde ve nasıl görünürlerse görünsünler, maddi üretimi etkiledikleri ve onun üzerinde az çok belirleyici bir etkide buldukları gösterilebilir' (1863a:288).

Yani, iddia ediyoruz ki (insan toplumlarının tarihsel deneyimine sadık kalınacaksa eğer) belirli ekonomik yasalar tarafından idare edilen belirli bir teknoloji üzerinden tanımlanabilecek bir nesne yapma biçimi yalıtılmak imkansızdır.

Benzer bir hata, mülkiyet *sahipliğini* bir üretim tarzının tanımlayıcı niteliği olarak yalıtılmak suretiyle onun özünü bulma çabasında da sıklıkla görülür. Bu perspektife göre üretim tarzındaki bir değişiklik sahipliğin değişmesiyle ve muhtemelen, bunu izleyen kullanım değişiklikleriyle tanımlanacaktır. Ne (dar anlamda düşünülen) üretim güçlerini ne de hukuki mülkiyet kontrolü anlayışlarını o tür bir üretimi mümkün kılan siyasal, kültürel ve diğer ilişkilerden ayırmak mümkündür.⁵ Marx ve Engels toplumsal üretim ilişkilerini iş bölümü kavrayışları yoluyla ilişkilendirir:

İşbölümündeki farklı gelişme safhaları kadar farklı mülkiyet biçimi vardır; yani işbölümündeki mevcut safha bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerini emeğin materyali, aracı ve ürünü bakımından belirler (1845:32).

İşbölümü ve özel mülkiyet, nihayetinde, özdeş ifadelerdir: aynı şey birinde faaliyete, diğerindeyse bu faaliyetin sonucuna referansla söylenir (1845:46).

Engels'in (27 Ekim 1890 tarihli ünlü mektubundaki), tarihsel materyalizm 'en kolay işbölümü bakış açısından kavranabilir' görüşüyle tümüyle mutabıkız. Aslında, eğer bu perspektifi ve sınıf çatışması ile sınıf mücadelesini pratik olarak çalışmayı (ve bunun akla getirdiği farklı üretim anlayışını) unutursak, Devlet oluşumuna ilişkin çok kısmi bir anlayışımız olabilir. Marx, tüm soyutlamalarında olduğu gibi, analitik şemasında örtük olarak bulunan araştırma yönelimini açıkça vurgular. Bu yüzden de 1847'de Proudhon'a karşı şöyle demiştir:

Her bir tarihsel dönemde, mülkiyet farklı biçimde ve tamamen farklı toplumsal ilişkiler altında gelişmiştir. Dolayısıyla burjuva mülkiyetini tanımlamak burjuva üretiminin tüm toplumsal ilişkilerini ortaya sermekten başka bir şey değildir.

Bağımsız bir ilişki, ayrı bir kategori, soyut ve ebedi bir düşünce olarak mülkiyeti tanımlamaya çalışmak ancak metafiziğin ya da hukuk biliminin bir yanılması olabilir (1847b:154).

Bu noktaya ileride döneceğiz. Farklı bir Devlet kavrayışıyla ilgili olarak, Marx ve Engels (aşağıda söylediğimiz ve başka bir yerde ⁶ Bolşevizmle ilişkili olarak uzun uzadıya tartıştığımız üzere onların yazıları da bu konuda muğlaklıktan azade olmasa da) altyapı ya da temel ve üstyapı gibi kavramları metaforik olarak kullanmalarından bir şema ya da model soyutlamanın (ve daha ileri giderek ekonomik, siyasal, ideolojik ve benzerlerini, Althusseryan kuramın kertelerini ve daha fazlasını yaratmanın⁷) ne kadar yanlış olduğunu yeterince gösterirler. Marx ve Engels için, özgül üretim tarzları (Devlet biçimleri dahil) kendi toplumsal biçimlerini içerirler:

Belirli üretici güçlerin uygulanabileceği koşullar, toplumun belirli bir sınıfının yönetiminin koşullarıdır; bu sınıfın mülkiyetinden kaynaklanan toplumsal iktidarı *pratik-düşünsel* ifadesini her durumda Devletin biçiminde bulur. Bu yüzden de her devrimci mücadele o zamana dek iktidarda olan bir sınıfa yöneltilmiştir (1845:52).

(...) maddi üretimin özgül biçiminden ilk elde özgül bir toplum yapısı, ikinci olarak da insanın doğayla ilişkisinin özgül bir biçimi doğar. Bunların devletleri ve tinsel bakışları her ikisi tarafından belirlenir. (1863a:285).

Karşılığı ödenmeyen artık emeğin doğrudan üreticilerden çekilip alındığı özgül ekonomik biçim, yönetenler ve yönetilenler ilişkisini belirler. (...) Ne var ki, bizzat üretim ilişkilerinden doğan ekonomik topluluğun bütün oluşumu, dolayısıyla da eşzamanlı olarak onun özgül siyasal biçimi, bunun üzerine kuruludur. Bütün bir toplumsal yapının en derin sırrını, gizli temelini ve bununla birlikte egemenlik ve bağımlılık ilişkisinin siyasal biçimini, kısacası, tekabül eden özgül Devlet biçimini ortaya seren şey daima üretimin koşullarına sahip olanlar ile doğrudan üreticiler arasındaki doğrudan ilişkidir; bu ilişki daima doğal olarak çalışma yöntemlerinin ve dolayısıyla emeğin toplumsal üretkenliğinin gelişimindeki belirli bir safhaya tekabül eder (1865:791).

Bu pasajları ve alıntı yapmadığımız pek çok pasajı özetlemek gerekirse, Devlet biçimleri, *tarihsel gelişimleri içerisinde* özgül üretim tarzlarının toplumsal ilişkileri ve koşullarıyla ilişkilidir. Devlet biçimleri ne olumsal ya da kazai olarak, ne de Devletin baskıcı bir ilişkiler dizisi olarak görüldüğündeki gibi (örneğin silahlı organlar, hapishaneler) dışsal olarak ilişkilidirler. Devlet biçimleri içsel olarak ilişkilidirler. Devletin biçimleri verili bir nesne üretme tarzının yüzleridir; yeniden üretim için belirli mülkiyet türleri ya da teknoloji kadar elzemdirler, öyle ki aslında *kültürel eidos* ve *ahlaki ethos*la aynı terimlerle düşünülebilirler⁸. Sınıflı toplumlarda Devlet biçimleri *hem çoğunluğun baskı altına alınmasına dahil olacak hem de günlük üretimden ayrı görünecektir* (görüngüsel olarak, yani dolaylı deneyimde). Ancak eğer bir faaliyetler dizisini ve dolaylı görünümünü bütünsel açıklama olarak alırsak hem kısmi bir tarih hem de tahrif edilmiş bir sosyalizm meydana getirmiş oluruz.

Sırada son bir nokta daha var. Marx yukarıda verilen ikinci alıntıyı 'görgül olarak verili koşulların analizi'ne (1865:792) olan ihtiyacı vurgulayarak bitirir. Tarihsel ve görgül olma ihtiyacına yapılan bu vurgu, çalışmalarında süregiden bir temadır⁹. *Alman İdeolojisi* nde o ve Engels, zamanlarının spekülasyon filozoflarına karşı uyarılmışlardır:

Görgül gözlem her seferinde, görgül olarak ve herhangi bir mistifikasyon ve spekülasyon olmadan, toplumsal ve siyasal yapının üretilme bağlantısını ortaya koymalıdır (1845:35).

Gerçek tarihten koparılan soyutlamaların kendi başlarına hiç bir değeri yoktur. Tarihsel materyalin düzenlenmesini kolaylaştırmaya, onun ayrı katmanlarının ardışıklığına işaret etmeye yarayabilirler.

Fakat hiç bir şekilde felsefenin yaptığı gibi tarihin dönemlerini kolayca düzene sokmak için bir reçete ya da şema vermezler. Tersine, zorluklar materyalin incelemesi ve düzenlenmesi (...) ve fiilen sunumuna girilince başlar (1845:37).

Ne yazık ki pek çok Marksistin, analiz işinin ve soyutlama işleminin tek başına toplumsal deneyimin karmaşıklıklarını açıklayabileceğini söylediği bir zamanda, bu ne kadar vurgulansa azdır¹⁰. Yaşamının sonuna doğru Marx, *Kapital* deki analizinin soyutlamaların değil somut toplumsal biçimlerin analizi olduğunu vurgulayarak böyle bir yanlış anlamayı açıkça düzeltmiştir¹¹. Basit tanımlarla başlamamızın ve (özel/tinsel olduğu varsayılan bir üstyapıya karşı) nesnel olduğu ileri sürülen maddi bir altyapıya *a priori* bir nedensel öncelik vermenin içerdiği prematüre kapanımdan (ve diyebiliriz ki bunu izleyen fetişleştirmeden) kaçınmamızın bir nedeni de görgül -ve her şeyden öte tarihsel-araştırmaya duyulan sürekli ihtiyacı vurgulamaktır. Toplumsal görüngülerin deneyimlenme yollarına özel bir dikkat gösterilmelidir. Elbette, daha sonra deneyim biçimlerinin ötesine geçip bu deneyimleri mümkün kılan yapı ve ilişkilere doğru ilerlemek zorundayız. Deneyim biçimleri son durağımız olamasalar da başlangıç noktamızı oluşturmalıdırlar.

Devlet ve Sermaye

Şimdiye kadar üretim ve devlet biçimleri (ve diğer toplumsal biçimler) arasındaki genel ilişkileri tartıştık. Artık bu yazının ilgili olduğu üretim tarzına, kapitalizme dönelim.

Marx 'kapitalist üretim'i iki karakteristik özellik le ayırt eder:

Birincisi. Ürünlerini meta olarak üretir. Meta üretmesi onu diğer üretim tarzlarından ayırmaz; bunu yapan ürünlerinin hakim ve belirleyici özelliğinin meta olmak olmasıdır (...) sermaye ve ücretli emek arasındaki ilişki üretim tarzının bütün karakterini belirler.

İkinci ayrıncı özellik (...) üretimin doğrudan hedefi ve belirleyici itkisi olarak artı-değerin üretilmesidir (1865:879-880).

Bu iddia bir soruya yol açar: Üretimin bu özgül koşulları nasıl oluyor da ortaya çıkıyor? Cevap kısaca şöyledir: Yeni toplumsal biçimlerin (yeni Devlet biçimleri dahil) inşası kadar, mevcut toplumsal kurumları kullanma arzusu üzerinde de dönen bir sınıf mücadelesi yoluyla. Bu, Marx'ın farklı yazılarında (özellikle *Kapital*, I: Bölüm VIII ve *Kapital* için kullandığı defterlerde, *Grundrisse* de; mükemmel derecede veciz bir ifade için

Üretim İlişkisi Olarak Devlet

Grundrisse, 1858:278e bakınız) tartışılır ve aynı model Max Weber tarafından da izlenir (1920:Bölüm IV). Kapitalizmle ilgili olarak, özellikle İngiltere'de buna, 'yasadışı bir proleter sınıfının cebren yaratılmasını, onları ücretli emekçilere çeviren kanlı disiplini, emek sömürüsünün derecesini arttırarak sermaye birikimini hızlandırmak amacıyla polis istihdam eden Devletin utanç verici eylemi'ni (1867a:742) izleyerek siyasal iktisatçıların doğalcı balonlarını (ilkel birikim nosyonu; ya da az sayıda tutumlu çok sayıda müsriften nasıl doğdu) patlatmak da dahil olur.

Bu nokta bizi Marx'ın sözleriyle "hükümetler, örneğin VII.Henry'nin, VIII. Henry'nin hükümetleri, tarihsel çözülme sürecinin koşulları ve sermayenin varoluşunun koşullarının hazırlayıcısı olarak görünürler" (1858:507) savına götürür.

Kapitalizmde devlet oluşumunun hem sınıf yapısıyla hem de ulusların gelişmesiyle ilişkili olduğunu vurgulamak gereklidir. İlk noktayı ele alacak olursak, devlet 'burjuvaların hem iç hem de dış amaçlarla, mülkiyet ve çıkarlarının karşılıklı garantisi için benimsemek zorunda kaldıkları örgütlenme biçiminden başka bir şey değildir (...) dolayısıyla tüm ortak kurumlar devletin yardımıyla kurulurlar ve siyasal bir biçim kazanırlar' (1845:90; bkz. 1847a:319).

Diğer bir deyişle *Burgerliche Gesellschaft* -burjuva sivil toplumu- kendini "dış ilişkilerinde ulus olarak" kurmak ve 'içsel olarak da devlet olarak örgütlemek zorundadır" (1845:89).

Fakat Marx bu burjuva sınıfının 'ancak başka bir sınıfa karşı ortak bir savaş yürütmek zorunda olduğu sürece bir sınıf' oluşturduğu, 'diğer bakımlardan rakip olarak birbirleriyle husumet içinde buldukları' konusunda da açıktır (1845:77; bkz. 1847b:176; 1858:218). Devlet oluşumları *ulusal* devletlerdir çünkü (küresel bir sistem olarak) kapitalizm kendi üretim ilişkilerinin *uluslararasılaşmasını* güvence altına almak için beraberinde ulusal örgütlenmeyi getirir. Marx, Engels'e şöyle yazmıştı (8 Ekim 1858): 'Burjuva toplumunun özgül görevi en azından ana hatlarıyla bir dünya piyasasının ve bu dünya piyasasına dayanan üretimin kurulmasıdır.'

Dahası bu uluslararasılaşmanın içsel etkileri vardır. Marx sınai kapitalistlerin kökenlerini tartışırken İngiltere'de *onyedinci* yüzyılın sonunda 'ilkel birikimin farklı uğrakları'nın nasıl,

kolonileri, ulusal borcu, modern vergilendirme usulünü ve korumacı sistemi kucaklayan sistematik bir bileşim olarak [ortaya çıktığına işaret eder]. Bu yöntemler kısmen kaba kuvvete dayanırlar, örneğin kolonyal sistem; ama hepsi, bir limonluk kullanır gibi, feodal üretim tarzının kapitalist tarza dönüşüm sürecini hızlandırmak ve geçişi kısaltmak için Devletin, toplumun yoğunlaşmış ve örgütlenmiş kuvvetinin iktidarını kullanırlar. Zor yeni bir topluma gebe olan her eski toplumun ebesidir. Zor kendi başına ekonomik bir güçtür (1867a: 751).

Engels 27 Ekim 1890 tarihli bir mektupta 'Zor (yani Devlet gücü) aynı zamanda ekonomik bir güçtür' diye yazar.

İşte ancak bu analizden, tüm bir siyasal, ekonomik, ve kültürel değişimler dizisine ilişkin bu kavrayıştan sonra Marx'ın ve Engels'in Devlet ve Piyasa oluşumunun ilişkili olduğu vurgusunu anlamlandırabiliriz: "Burjuvazi, modern sanayi ve dünya pazarının kurulmasından bu yana, nihayet modern temsili devlette tüm politik egemenliği elde etti. Modern devletin hükümetleri, bir bütün olarak burjuva sınıfının ortak işlerini yöneten bir komiteden başka bir şey değildir" (*Komünist Manifesto*, 1848:37).

Weber bu deneyimlerden 'ulusal yurttaş sınıfı, sözcüğün modern anlamıyla burjuvazi doğdu' (1920:249; bkz.1918:82) diye yazar. Marx ve Engels'e göre:

'Sivil toplum terimi onsekizinci yüzyılda, mülkiyet ilişkileri kendilerini antik ve ortaçağ toplumundan kurtarmış durumdayken ortaya çıktı. Bu anlamda sivil toplum yalnızca burjuvaziyle birlikte gelişir: ne var ki doğrudan üretim ve iletişimden evrilen ve tüm çağlarda devletin ve düşünsel üstyapının geri kalanının temellerini oluşturan toplumsal örgütlenme de her zaman aynı isimle anılmıştır (1845:89).¹²

Ancak artık bu 'evrilmenin evrim -metafiziksel bir gelişme mantığı' nosyonuyla bağlantılı, doğal olarak gelişen bir süreç- olmadığını açıkça söylemenin zamanı gelmiştir. Bu, hem sürekli bir sınıf mücadelesi hem de ulusal burjuvazi ve ulusal burjuvazi arasında bir mücadeledir. Devlet bir yapı değil, bir örgütlenmedir; ya da daha iyi bir deyişle, tüm ilişkileri ve ilişkiler hakkındaki düşünceleri, kapitalist üretimin ve getirdiği her şeyin doğal olarak düşünülmesini ve yaşanmasını sağlayacak şekilde eğip bükme üzere örgütlenmiş bir toplumsal biçimler bileşkesidir.

Bu tür görünümünün nasıl doğal görünmeye başladığını ileride tartışacağız. Fakat ilk olarak şunu vurgulamak önemlidir: Devletin işleyişini (ki

biz bunu *düzenleme (regulation)* olarak görüyoruz) sırası ve sınırları, belirli bir toplumsal formasyonda nesnelere nasıl yapıldığı, dağıtıldığı ve tüketildiğiyle belirlenen geniş bir zor alanına yerleştirmek zorundayız. Ahlaki (*moral*) kategorileri Devlettten ayrı görmek olağandır, ancak Devletin düzenlediği şey insanların önceden kategorileştirilmesine (cinsiyet, yaş, sınıf, kademe, yer vs.) dayanır. Bu kültürel alan gözardı edilemez çünkü işbölümünün belirli biçimlerine denk düşer. Devlet oluşumu ve ahlaki düzenleme içsel olarak ilişkilidir.

İkinci olarak, Devletin toplumsal biçimlerinin nasıl süregiden sınıf içi ve sınıflararası çatışma ve mücadeleler yoluyla kurulduğunu (ve yalnızca bunların sonucu olmadığını) anlamamız gerekir. Bu mücadeleler kapitalizmin kaçınılmaz çelişkilerine odaklanırlar. Dolayısıyla eğitimin aldığı fiili toplumsal biçimler (özellikle okullaşma) ya da refah (özellikle güvence ilkesi) sınıfsal ve diğer farklılıkları içeren çekişmelerden kaynaklanır. İşbölümünün, sınıfın ve diğer yapılaşmış deneyim farklılıklarının, görgül farklılık karşısında evrensellik ve yansızlık iddiasında bulunan biçimler içerisinde yaşamaya ve işlemeye nasıl mecbur kılındığını görmeden, bu biçimlerin ne olduğunu keşfetmek kelimenin tam anlamıyla imkansızdır.

Kapitalist üretim ilişkileri pratikte (çoğu durumda bu kavramsal olarak da telaffuz edilir) hiç bir bireysel girişimcinin güvenemeyeceği, belirli, düzenli olarak tekrar edilen ve güvenilir kaynaklar içerir. Merkezi kapitalist üretim ilişkilerinin bu tür gereklilikler için doğrudan örgütlenmeyi teşvik etmeyen doğası gereği (işbölümü, sınıf, patriyarka¹³, sermayenin insan stoklaması, vs.) **Devlet, farklı düzenleme işlerini gitgide artan bir biçimde üzerine alır ve bunun sonucunda kendisi için faaliyetleri üretir ve yeniden üretir.** Bu, Devleti üretime göre ikincil *kalmaz* ya da onu üretimin üzerine *yerleştirmez* - Marksizmde bu tür topografik metaforların feci bir tarihi vardır. *Kapitalist* bir kültürel devrim olarak görülmesi gereken şey giderek artan bir surette *devlet* organları yoluyla örgütlenir ve idare edilir. Fakat tekrar etmek gerekirse, bu her zaman sınıfsal çekişmelerin ve diğer çekişmelerin alanıdır. Marx erken dönem sendikacılarının ve Fabrika Yasaları'nı oluşturan diğerlerinin tazyiklerini işçi sınıfı için büyük ve ilerici bir adım olarak görmüştür.

Bunların çoğunda merkezi bir yer tutan şeyse, tabii ki *meşruiyet* sorunudur; Weberin ileri sürdüğü gibi: "Devlet insanlara tahakküm eden insanların oluşturduğu bir ilişkidir, meşru (yani meşru sayılan) şiddet araçlarıyla desteklenen bir ilişkidir" (1918:78).

Gramsci'ye göre: 'Devlet, yönetici sınıfın sayesinde yalnızca tahakkümünü meşrulaştırmakla ve sürdürmekle kalmayıp, aynı zamanda yönettiklerinin etkin rızasını kazanmayı başardığı (...) bütün bir pratik ve kuramsal faaliyetler bileşkesidir' (1934:244).

'Meşruiyet' ve 'etkin rıza' durağan ya da soyut değil, tersine aşırı derecede çalkantılı tanımlardır. Öncelikle şu sorun vardır: devletin ve/veya hukukun temeli olarak ne irade den ne de zor'dan bahseden kuramcılar faillik ve biçim sorunlarıyla meşgul olabilirler (Marx, 1845:328f). Sorun bireysel irade ya da zorun, bireyin ötesinde (elbette sınıfın da ötesinde) şeyler olarak sunulmaları gereğidir ancak bunlar öncelikle burjuvazi içi ilişkiler için bir temel olarak kurulmalıdır. Burada kurulan biçimler had safhada farklı olacaktır, çünkü mücadele çoğunlukla farklı düşman türlerini içerecektir: aristokrasi, kilise, diğer ulusal sistemler, birleşmiş bir proleterya ve proleteryanın örneğin sendikalar ya da salonlar yoluyla örgütlenen kesimleri. Böylece, zaman içerisinde tutarlılık ve süreklilik arz eder biçimde analitik olarak anlaşılabilir bir devlet sistemi kurulur. Ne var ki, hatırlanmalıdır ki bu analitik şekiller ve kategoriler sürekli pazarlık, kırılganlık ve esneklik halinde yaşanır. Edward Thompson'un hegemonyanın sınırlarına dair uyarıları bu noktada çarpıcıdır.

Yine de, eğer Devlet kısmi çıkarların üstünde ve ekonominin dışında olma görüntüsünü (tıpkı hukukun işlemek için o soyut herkes için adalet anlayışına ihtiyaç duyduğu gibi) sürdüremezse, verili bir ulusal formasyona ait belirli bir nesne yapma tarzını ve billurlaşmış çıkarları (yalnızca yöneten sınıflarınkiler değil) iletme üzere harekete geçemez. Fakat bunlar görünümüdür, *görüngüsel biçimler*dir: gerçekliğin kendini ortak duyu kategorileri üzerinden sunması ve günlük hayatta ele alınması, pratik yapılması ve yeniden üretilmesidir. Dahası, ki Marx bunu vurgulamıştır¹⁴, kapitalizm *ayrı olmayı* ve *rekabeti* en 'enerjik kategorileri olarak kurar; bunun sonucunda da 'bireyler' ve 'kerteler'e dair bir dizi sınıflandırma ve kademelendirme gelir. Bizi saran görüngüsel biçimlerin ötesine geçecek (ve yine de bu biçimlerin deneyimine sadık kalacak ve yanlış, zorlama, kısmi ya da yetersiz soyutlamalara¹⁵ yeltenmeyecek) bir analiz, ayrı ve bireysel olarak deneyimlenen şeyler arasında bağlantılar tesis etmek ve temelde birleşik olarak yaşadığımız ve düşündüğümüz şeyleri de ayırmak zorundadır.

Bizim karşı çıktığımız iki genel devlet görüşü vardır: araçsal görüş (Devlet, yöneten sınıf ya da hakim sınıfın yöneten fraksiyonu tarafından kullanılmak ve temellük edilmek üzere oradadır) ve üstyapısal görüş

Üretim İlişkisi Olarak Devlet

(devlet, üretimin olgularını siyasal ve ideolojik ilişkiler alanında yansıtır). Birincisi bizi bir şey ya da *makine* olarak devlet nosyonuna götürür; ikincisiyse düşünsel, tümüyle yanlış, sadece gerçekliği (demir yumruklar) saklayan bir örtü (kadife eldivenler) olarak Devlet düşüncesine yol açar. Marksist metinlerin bazılarında bu iki görüş için de destek vardır ama ikisi de Marx ve diğerlerinin ayrıntılı analizlerini yürüttükleri yolla uyumlu değildir ve en tehlikeli siyasal sonuçlara yol açarlar.

Bizim görüşümüzse işe devlet biçimlerinin ayrı görünüşleriyle (terimin *işlevsel* bir hata olarak anlaşılmaması koşuluyla zorunlu görünüm diyecek kadar ileri gidebiliriz) başlar: i) üretim ilişkilerinden veya tastamam ekonomiden (ve çoğu zaman da siyasetten, özellikle hukukun soyut ve evrensel ilke ve ritüellere başvurması durumunda) ayrı görünmeleri; ii) birbirlerinden ayrı görünmeleri. Bu ikincisi genellikle unutulur ancak anlamaya çalıştığımız görünüşlerin kritik bir biçimidir, *özellikle İngiltere* de. Demek istiyoruz ki kapitalizmde üretim ilişkileri (nesnelerin yapıma tarzı) ayrı ya da gevşek olarak bağlantılı (örneğin devlet müdahale eder veya ekonomi sınırlar) kurumsal alanlar, düzeyler, kerteler, sahalar vs. biçimini alır. Üretim ilişkilerinin deneyimlenme yolu budur. Marx *hayatı boyunca* (örneğin 1843:167;1871a, b, c) Sartre'ın yan bütünsellikler dediği bu ayrımların deneyimsel gerçekliğini teslim etmiş ve şunları ileri sürmüştür:

i) analizimiz; devlet, hukuk, kültürel ilişkiler ya da üretim görüngülerini kavramak için bu ayrımların ötesine geçmelidir;

ii) sosyalizm; (a) bu ötesine geçiş olarak ve (b) *Komünist Manifesto* nun sözleriyle "kamusal iktidar siyasal niteliğini kaybedince", bu tür ayrımların ve yanlış bileşimlerin aşılması olarak tanımlanabilir.

Bu temel ayrım biçimleri ve yanlış bağlantılar ortak duyuya *fetişleştirilerek*¹⁶ aşılanır. Bu kısaca, toplumsal ilişkilerin *doğallaştırılması* amacıyla insani ve tarihsel, yani koşullara bağlı ve değişebilir niteliklerinin inkar edilmesi anlamına gelir. Marx'ın sözleriyle fetişizm, "şeylere toplumsal üretim sürecinde verilen toplumsal ve ekonomik karakterin, bu şeylerin maddi doğasından kaynaklanan doğal bir karaktere dönüştürülmesi"dir (1878:229). Bu birincil olarak baskı veya kültürel bombardıman yoluyla başarılmaz. Karşımıza çıkan üretim biçimlerinin (*forms*), insan ırkını önemsizleştiren ve onsuz ölü maddeler olacakları insan tarihini reddeden bir dayanıklı doğallığı vardır. Bariz olanın bu yavan, tekrarlarla dolu olgusalığı bayağı iş görür ("Demek istiyorum ki, öyle olduğu çok açık, öyle değil mi?"-ne kadar çok diyalog bu şekilde, zihin

karşıklığı ve tatminsizlikle biter) ama bu deneyimlere eşlik etmek ve onları meşrulaştırmak üzere idealizasyonlar ve açıklamalar da mevcut - tur: 'Hakim düşünceler, düşünceler olarak kavranan hakim maddi ilişkilerin, dolayısıyla da bir sınıfı yöneten sınıf yapan, düşüncelerini de hakim kılan ilişkilerin düşünsel dışavurumundan başka bir şey değildir' (1845:59).

Bu iki bilgi biçimi bir ahlaki topoğrafya diyebileceğimiz şeyde buluşur: Tatmin edici olmayan deneyimler (insan gibi hissetmeme fakat *böyle olmak* zorunda olduğunu anlama deneyimleri) kuramsal olarak açıklanır:

yöneten sınıfın varoluş koşulları, (...) hukuk, ahlak, vesairede düşünsel olarak yansıtılır. Bu sınıfın ideologları bu koşullara az çok bilinçli olarak bir tür kuramsal bağımsızlık kazandırır; bu koşullar o sınıfın bireylerince meslek vs. olarak düşünülebilir, ezilen sınıfın bireyelerineyse *kısmen tahakkümün süslenmesi ya da fark edilmesi, kısmen de bu tahakkümün ahlaki aracı olmak üzere*, bir hayat standardı olarak sunulurlar (1845:419-420, vurgu bizim).

Kapitalist üretimde devlet öyle bir biçimde düzenler ve idare eder - kısaca, örgütler- ki kapitalist üretim ilişkilerinin tanımlayıcı özellikleri (bireyselleştirme, biçimsel eşitlik ve bir dizi toplumsal norm) bu toplumsal faaliyetlerin yürütülebileceği ve ayarlanabileceği tek yol gibi görünür. Bazı toplumsal ayarlamalar *medeniyete* eşit hale gelir. Devlet, şimdiye kadar tartıştığımız görüngüleri ortaya çıkan ilişkileri düzenler: tüm diğer ilişki ve alanlar - siyaset, 'kültür ve hatta gündelik yaşam- karşısında orada olan bir ekonomi. Burada işaret ettiğimiz şudur: Belirli yasalar tarafından idare edilen ve iktisat'a (*economics*) ait bazı kuramsal önermeler yoluyla anlaşılan ekonomi (*economy*), kapitalist üretim ilişkilerinin görüngüsel biçimlerinden biridir; kapitalist üretimin nasıl işlediğini anlamak için bir yüzey, bir giriş yoludur. Onun ayrılığı gerçekdışı değildir; toplumsal hayatın bir alanı olarak bir yanılama, hile ya da vehim değildir. Sorun böyle düşünülen bir ekonomi yi kapitalist üretim ilişkileriyle örtüştürmek ve karıştırmaktan kaynaklanır. Kapitalist üretim ilişkilerinin kapsamı ekonomiden çok daha fazla geniştir. Bu ilişkiler yalnızca ekonomi görüngüsünü mümkün kılmakla kalmaz; *belirli bir anda, belirli bir toplumsal formasyonda, belirli bir nesne yapma yolunun* mümkün kılınmasını sağlayan araçlardan siyasal (devlet) ve kültürel ilişkiler de kapitalist üretim ilişkilerine dahil olur.

Aynı şekilde, yukarıda işaret ettiğimiz üzere böyle bir perspektifin sosyalist inşanın neleri kapsadığına dair sonuçları vardır (Marx için öyle olduğu açıktır). Marx'a göre komünizm; insanların, üretimi kolektif ve bilinçli olarak (ve artan derecede eşitlikçi biçimlerde diye ekleyebiliriz) örgütlemesi ve toplumsal amaçlar için düzenlemesidir (işte Marx bu anlamda toplumsal kontrolden bahseder, 1867b:412). Bu koşullar altında, çok medeni ve yine de çok doğal addedilen ayrımlar ve bileşimler sönecektir. Sosyalizmi gitgide daha büyük bir Devlet aygıtıyla, gitgide daha fazla üstten düzenlemeyle, kısacası Marx'ın ve diğerlerinin sosyalist inşayla kastettiklerinin tam tersiyle özdeşleştiren pek çok iddianın karşısında bu noktayı kuvvetle savunmak gereklidir. Sosyalist inşa "sınıf mücadelesinin, farklı safhalarında sürmesini sağlayan rasyonel araç[tır] (...) *Emeğin özgürleşmesini başlatır*" (1871a:171).

Bunu söyleyince, *resmi gerçekliğin* inşa edilen ve kırılğan doğasını tekrar vurgulamak gerekir. Marx 'bir sınıfı yöneten sınıf yapan' (1845:59) ilişkileri "toplumsal hayatın doğal biçimleri" (1867b:168) haline getiren mücadelelere işaret ederken aynı zamanda bu tür doğal biçimlerin her zaman keşfe açık *tarihini* de vurgular:

Burjuva iktisadının kategorileri tam da bu türden biçimlerden oluşur. Bunlar tarihsel olarak belirlenen bu toplumsal üretim tarzına, yani meta üretimine ait üretim ilişkileri için toplumsal olarak geçerli, dolayısıyla nesnel düşünce biçimleridir. Metaların tüm gizemi, emeğin ürünlerini meta üretimi temelinde saran tüm sihir ve büyücülük, diğer üretim biçimlerini [ele almaya] başlayınca yok olur (1867b:169; bkz. 1867a:76)

Marx bundan sonra (başka yerlerde yaptığı gibi) tarihsel olarak özgül bir üretim biçiminin ilişkilerini ve kavrayışlarını insan tarihinin kökenlerine götüren tüm Robinsoncuları -ne gariptir ki her zaman kapitalist nosyonlara göre davranan ilk asli insan birimi hakkındaki hikayeler-eleştirmeye yönelir. Marx'ın eleştirisi, içinde yaşadığımız ilişkilerin ve biçimlerin tarihsel olarak inşa edilmesini *araştırmak için analitik kategoriler* (ya da kendi deyişiyle 'birincil denklemler') oluşturur. (Bu tez, Sayer'ın *Marx's Method* adlı kitabının temelidir ve orada tüm yönleriyle sunulmuştur.) Çünkü, "burjuva üretim tarzının ve ona tekabül eden üretim ve dağıtım koşullarının tarihselliğinin fark edildiği andan itibaren, onları üretimin doğal kanunları olarak görme yanılması ortadan kalkar ve yeni bir toplum olanağı ortaya çıkar" (1863c:429; bkz. Sayer, 1979a)

Devletin inşa edildiğini ve devlet üzerinden mücadele verildiğini vurguluyoruz. Bunun merkezindeyse iki yanlı bir tarihsel pratikler dizisi vardır: i) her zaman tüm medeniyetlerin ihtiyacı olan bir optimal kurumsal yapı olduğunu ileri sürmek amacıyla, aslında had safhada değişken bir Devlet ilişkileri dizisini doğallaştırmak için tarihin sürekli biçimde yeniden yazımı ve ii) tüm alternatif devlet biçimlerini, özellikle de ulusal toplumsal formasyon düzeyinde *farklılık* tesis eden bir örgütlenme biçimi öngören (ya da, sınıfsal çizgide herhangi bir uluslararası dayanışma biçimi oluşturan: suçların en büyüğü!) alternatif devlet biçimlerini marjinalleştirmek (karıştırmak, inkar etmek, yok etmek, sulandırmak, 'yardım etmek'). İngiltere'de 1790'larda Jakoben düşüncelere, 1910 ve 1920'lerde de Bolşevik düşüncelere karşı devletin uluslararası dayanışmayı bastırması yapısal olarak benzerdir. Bunların çoğu genel olarak baskı ve özel düzenleme organları yoluyla (özellikle de devletin Hizmetkarları: Edward Thompson'ın [1878b, c, d] tartıştığı üzere, tam anlamıyla yöneten sınıfın organik aydınları ve gerçek yöneticilerimiz) uygulanmışsa da, devlet egemenliğinin gerçek biçimleri görünürde sınıfsız ve ebedi yönetme ritüelleri ve ahlaki mutlakiyet kategorileridir, ayrıca hem 'ulusal çıkar' a hem de rasyonaliteye ya da makul olmaya ilişkin bildirilendir. Bu ritüel ve kategorilerin mümkün kıldığı şey, siyasal sorunlar olarak yaşananların çoğunu söylenemez kılan bir siyasal öncelikleri tartışma tarzıdır. Aynı ritüel ve kategoriler pek çok şeyi de *herhangi bir şekilde* tartışamaz kılarlar.

Bu yüzden de bu devlet biçimlerine karşı mücadele, aksi taktirde özel tasalar ve kişisel kaygular olarak anlaşılan şeylerin maddileştirilmesini ve tartışılmasını mümkün kılan bileşim ve örgütlenme biçimlerini içerir. İngiliz tarihinde böyle gruplar defalarca yeniden oluşturulmuş ve dönüştürülmüştür. Şu tarihsel olgu, sorunu daha da karmaşıklaştırmaktadır: Modern devlet biçimlerinin üzerinden kurulduğu toparlayıcı seslerden biri de *İyileştirme* ve (daha az somut biçimde dile getirilen) *İlerleme* olmuştur. Kim daha iyi bir sağlık hizmetine, parklara, kütüphanelere ya da galerilere ve eğitimin daha yaygın biçimde sağlanmasına karşı çıkabilir ki? Ama bunlar asla toplumsal yarar olarak *in vacuo* sunulmadılar; bunlar, *önceden var olan* sınıfsal ve diğer alternatifleri marjinalleştiren ve bastıran devlet hizmetinin özgül toplumsal biçimleri içerisinde sağlandılar. Aynı şekilde, bu toplumsal biçimleri kurmak için kullanılan araçlar, kategorileştirme ve sınıflandırmaydı - toplumsal deneyimin gitgide artan bir şekilde dillendirildiği toplumsal lügatçenin, kamusal dillerin inşası.

Burada kasıta ilişkin kısa bir uyandı bulunmak iyi olacaktır. Şimdiye kadar tasvir edilenler genel olarak anlaşıldığının çok ötesinde kasıtlıydı. Corrigan'ın doktora tezinin 3. ve 4. bölümleri, farklı stratejiler ve taktiklerin alternatiflere müdahale olarak, üretimle ilintili olarak vs. nasıl sınıfsal terimlerle tartışılmış olduğunu gösterir. Yukarıda kısaca işaret ettiğimiz üzere, yöneten sınıfların istedikleri gibi davranmakta özgür olmadıkları durumlar da vardır. İlk, kapitalizmde, ancak iflas ya da minimum etkililik riskini göze alarak gözardı edilebilecek zorunlu yasalar vardır. İkinci olarak, yöneten sınıflar içerden ve dışardan -alternatif yönetme kavrayışlarından ve diğer ulusal burjuvazilerden- gelen rekabetle yüzyüzedirler. Üçüncüsü, normal olarak bahsi geçen birleşmiş grup olmaktan uzaktırlar. Marxa göre, bu sınırlı ve özel anlamında Devlet, teşebbüse kıyasla kapitalist yönetimin çok daha kapsayıcı bir ifadesidir; ya da, ekonomi ve siyasete dair yukandaki tartışmamıza dönersek eğer, (Mao Zedung'un bir örneğini kullanalım) *her ikisi de aynı bileşkenin önü ve arkası olacak kadar içsel ilişkili yönetim biçimleridir.*

Sonuç bölümümüzden önce toparlamak gerekirse, kapitalizmdeki tüm devlet biçimleri, görünüşte toplumun üstündeki doğal ve medeni statülerine rağmen, süregiden çatışmalar, mücadeleler ve çelişkiler vasıtasıyla kurulurlar. Devlet, tutarlı bir biçimde öncü üretim biçimlerinin ve ulusal kapitalist çıkarların lehine hareket ederek kapitalist üretim ilişkilerini düzenlese de, yönetimi, iki önsel ritüel ve kategori sistemi üzerinde yükselir: Görüngüsel olarak ayrı olan bireyleri belirli, çoğunca hukuk tanımlanmış biçimler vasıtasıyla kademelendiren geniş bir ahlaki tasnif ve ikincisi, o üretim tarzında nesnelere nasıl yapılabileceğinin yavan ve tekrar eden barizliği. İşlerin yürütülmesinin tek yolunun artık bu olması (ki bu doğal barik ahlaki tasnifi destekler), alternatiflerin geçerliliğini reddetmeye yönelik uzun ve kanlı bir mücadeleden kaynaklanır. Bu mücadeleler işlerin nasıl yürüdüğünün olduğu kadar dilimizin de bir parçasıdır; aslında ikisi, tabii ki birbirinden ayrılamaz -bir eylemi talihsiz, rezilane, korkunç ya da kazai olarak adlandırmak yerine yasadışı olarak adlandırmak ortakduyusal beklentileri harekete geçirmektir. Çoğu zaman bu sözel tasvirlerin ne kadar maddi olduğunu ciddi biçimde göz ardı etsek de, bu basitçe insanlara ad koyma'nın bir sonucu değildir; bu adlar(ın) hayatımızı sürdürme şeklimizi teyit ettiği ve meşrulaştırdığı (söylendiği) içindir. Devlete ilişkin sosyalist anlayış -herhangi bir dönüşümün mümkün olmasından önceki safha- bu çok geniş toplumsal deneyim örgüsünü kavramalıdır.

Sonuç

Marx'ta (Engels, Lenin ve diğerlerinde olduğu gibi)¹⁷, devleti nasıl anlamamız gerektiğine dair bazı muğlaklıklar ve kaymalar olduğunu söylemiştik. Tezati vurgulamanın bir yolu (ki bunun da bazı sıkıntıları vardır) devleti bir organizma ya da bir örgütlenme (organizasyon) olarak anlama; yani insan ilerlemesinin evrilen doğal bir biçimi ya da belirli bir safhaya özgü, özgül olarak inşa edilen toplumsal biçimler dizisi olarak anlama arasındadır. Dahası, ileri sürülebilir ki bu fark bir bütün olarak topluma ilişkin geniş bir kavrayış farkıyla ilintilidir: örneğin işbölümünün felsefi olarak (farklı toplumsal alanları kurar biçimde) anlaşıldığı kavrayışlar ve işbölümünün bütün toplumsal formasyona nüfuz eden üretim ilişkileri açısından anlaşıldığı kavrayışlar. Bu yorumu burada ayrıntılarıyla tartışmak niyetinde değiliz.¹⁸

Birbirine zıt görüşler ileri süren iki ayrı yazı grubuna ve devlet biçimleri ve olanak verdikleri sosyalizm arasındaki ilişkiye dair iki farklı görüşe dikkat çekmek istiyoruz. Marx ve Engels, çoğunlukla devleti her şeyden sorumlu yapma kaygısındaki merkezîyetçiler olarak sunulurlar. Buna kanıt olarak da iki metin gösterilir: Birincisi 1848 tarihli *Komünist Partisi Manifestosu* nun merkezindeki programdır, ikincisiyse '1793'te Fransa'da olduğu gibi, bugün Almanya'da gerçek devrimci partinin görevi en sıkı merkezileştirmeyi yürütmektir' (1850:285) diye biten Mart 1850 tarihli, *Merkezi Otorite nin Lig e Hitabı* dır. Ancak iki yıl sonra Marx, *18 Brumaire* in sonunda Kapitalist devleti *ikmal etmekten değil parçalamaktan* bahsediyordu. İkincisi, ki Lenin'in bu düzeltmelere dikkat çekmesinden yetmiş yıl sonra hala onları vurgulamak zorunda olmamız bir rezalettir, Marx ve Engels *Manifesto* nun 1872'deki Almanca baskısına içinde açıkça şöyle dedikleri bir Önsöz yazmışlardır: 1848 tarihli metnin 2. kısmının sonundaki program,

bugün pek çok bakımdan çok farklı şekilde formüle edilirdi. Modern Sanayi'nin dev adımlarının ışığında (...) [ve] ilk olarak Şubat Devrimi'nden, daha sonraysa proleteryanın ilk kez iki ay boyunca siyasal iktidara sahip olduğu Paris Komünü'nden kazanılan pratik deneyimin ışığında, bu programın bazı ayrıntıları modası geçmiş bir duruma geldi. Komün bir şeyi özel olarak ispatlamıştır: "işçi sınıfı veri-li devlet aygıtını basitçe ele geçirip kendi amaçları için kullanamaz." (1872:31-2)¹⁹

Son bir kaç kelime, tabii ki, Marx'ın *Fransa'da İç Savaş* taki Paris Komünü övgüsünden alınmıştır. Bunlar kapitalist devleti anlama yolun-

da ihmal edilmiş metinlerdir -aynı zamanda, Marx'ın bir devletin gerçekten toplumun üstünde hüküm sürebileceğini (Bonapartist denilen görüngü) iddia eder görüldüğü 1850'lerin metinlerini düzelttikleri için. Aksine Marx, kapitalizmdeki tüm devlet oluşumlarının sınıf iktidarını eklemlediğini vurgular. Komün hakkındaki taslak ve metinlerde (1871a, b, c), Marx ve Engels devleti masum biçimde kullanan her kapitalizmi dönüştürme çabasının büyük maliyetleri olduğunu duyururlar. Bu, Gramsci'nin uzun yıllar sonra dikkat çekeceği bir zihin karışıklığıdır: "Sınıf-devletinin ve düzenlenen toplumun karıştırılması, keskin mücadele ve çalkantıları önleyecek her düzenlemeden memnun olacak olan orta sınıflara ve küçük aydınlara özgüdür. Bu, tipik bir tepkisel ve gerici kavrayıştır" (1934:258).

Marx'ın ve Engels'in *Manifesto* daki 'Muhafazakar, ya da burjuva sosyalizm' hakkındaki uyarıları ve Marx'ın *18 Brumaire* deki 'Sosyal-Demokrasi'nin kendine özgü karakteri'ne dair tartışması bu tartışmayla had safhada ilintilidir.

Bu bağlamda Komün'deki 'kahraman kardeşlerimiz'le ilgili olarak dikkat çekici olan şey,

buydu. [Komün] esasen bir işçi sınıfı hükümetiydi, üreten sınıfın el koyan sınıfa karşı mücadelesinin ürünü; çatısı altında emeğin ekonomik özgürleşmesini yürütmek üzere nihayetinde keşfedilen siyasal biçimdi (1871c:72).

Bu bizzat devlete karşı bir Devrimdi (...) bizzat Sınıf tahakkümünün bu iğrenç makinesini yıkmak için bir Devrimdi (...) Sadece, kendileri tarafından tüm toplum için gerçekleştirilmesi gereken yeni bir toplumsal görevin, tüm sınıflardan ve sınıf tahakkümünden kurtulma görevinin ateşlediği Proleterler bu sınıf tahakkümünün aracını -Devleti- (...) yıkabilirlerdi (1871a:167).

Komün sınıf mücadelelerini ortadan kaldırmaz (...) tersine o sınıf mücadelesinin farklı safhalarından geçmesini sağlayan rasyonel aracı sağlar (...) *Emeğin özgürleşmesini* başlatır (1871a:171).

Burada çok fazla Marksist klasiğin paylaştığı bir tarafgirliği vur gulamak zorunludur: özgürleşme yalnızca erkekler tarafında ve erkekler için gerçekleştirilecekmiş gibi yazma eğilimi. Buna başka yerlerde dikkat çekmiştik²⁰, ancak buna her zaman işaret edilmeli ve yeniden üretilmemeli. Bir grubu (sükutla ya da damgalayarak) insandan az bir şey olarak işaretleyen tüm temsil sistemleri sosyalist inşa yolunda -ki uzun ve vira- jli bir yoldur- dönüştürülmelidir.

İmdi, kapitalist Devletin dönüştürülmesi ve reforme edilmesi arasındaki bu tezat yeni bir mutlakçılık, yeni bir püritenizm olarak okunmamalıdır. Aksine, her zaman mümkün olan en büyük *taktik ciddiyeti* -işleyişlerini insanileştirmek ve açmak için tüm Devlet biçimleriyle ve bu biçimler içerisinde çalışmak, onlarla mücadele etmek ve savaşmak- savunduk. Ama aynı zamanda bunların daha geniş bir siyasal anlayışa tabi olan (yani kendi başlarına yeterli olmayan) bir dizi taktik olduğunu ve bir *horgörme stratejisiyle* karıştırılmaması gerektiğini de söylemiştik. Bu, tüm kapitalist ilişkilere kapitalizmde nesnelere nasıl yapıldığına dair temel değerlerin -tüm nesnelere (ve pek çok ilişkiyi) meta biçimine indirgemek ve özelleştirilen ya da sistemin kendisini sürdürmek için kullanılan artı değeri üretmek- nüfuz ettiğini fark etmenin bir sonucudur ²¹. Burada tartıştığımız şey aynı zamanda sosyalist bir stratejinin nasıl kurulduğuna yönelik bir görüştür: hataları fark ederek. Lenin'in söylediği gibi, yalnızca hiçbir şey yapmayanlar asla hata yapmazlar. Yukarıda, *Manifesto*'nun yanısıra, Marx ve Engels'in *merkeziyetçi* görüldüğü bir metne daha yer vermiştik. Bu metinden otuz beş yıl sonra Engels onun ve Marx'ın bir hata yaptığını kabul etti: 'O dönemde, Bonapartist ve liberal tarih tahriççilerinin yüzünden, Fransız merkezi idare aygıtının Büyük Devrim'de ortaya çıkarıldığı açık görünüyordu'; daha sonra anlaşıldı ki bu tür Devlet biçimleri başlangıçtan beri *gericiliğin araçlarıydı* (Engels, 1885:285-286).

Bu tür bir analiz ve bu tür bir perspektif Marx'tan ve diğerlerinden çıkarılan geniş bir stratejiyle de bağlantılıdır: sosyalist inşa i) Devrim denen tek bir andan başlamaz ve bir dizi ani devirme anları içerse de, azınlığın kar için yönetimini sürdüren tüm ilişkilerin doğrudan sorgulanmasını ve dönüştürülme çabasının da gerektirir; ii) koşulların ve kişilerin eşzamanlı olarak dönüştürülmesine, sürekli biçimde, 'bariz olanın zorlanmasına'; toplumsal hayatın belirli olgularının verili kabul edilen nesnellliğini (tarihselliklerini keşfetmek amacıyla) ya da duygu, kaygı ve sorunların görünürdeki öznelliğini (kişisel anlamında) sorgulayan kategorilerine ve ritüellerine odaklanır. Yukarıda, işbölümünün kapitalizmdeki tüm siyasal kurumlarda görüldüğünü ve tecessüm ettiğini iddia etmiştik. İşbölümü terimiyle yalnızca Üç Büyük Ayrımı (kent ve kırsal arasında, büyük ölçekli sınıai ve küçük ölçekli tarımsal üretim arasında, zihinsel emek ve kol emeği arasında; her üç durumda da ilki diğerini domine eder ve üçüncü ayrım hepsine hükmeder: 1871a, b, c) kastetmiyoruz; insanların kademelendirildiği ve konumlandırıldığı tüm ritüel ve kategorileri kastediyoruz. İşte tam da bu alanlarda i) genellikle iktisada ait bir mesele olarak görülen işbölümünü siyasal ve kültürel ilişkilerle; ii)

toplumsal hayatın aynı bir alanı olarak siyasetin ve kültürün ortadan kaldırılmasını, işbölümünün ortadan kaldırılmasıyla irtibatlandırmak anlamlı hale gelir. Marx ve Engelsin *Alman İdeolojisi*nde kastettikleri (Marx tarafından 1872'de *Fransa'da İç Savaş*ta da tekrarlanan) budur: 'Yukarıda Feuerbach'a karşı söylenenlerden, işbölümü çerçevesindeki önceki devrimlerin yeni siyasal kurumlara yol açmaya mahkum oldukları sonucu çıkar; aynı şekilde, işbölümünü ortadan kaldıran komünist devrimin en sonunda siyasal kurumları ortadan kaldıracağı sonucu çıkar (...)' (1845:380; yukarıda denilen 1845:52-3 tür).

Burada, Devlet biçimlerinin ayrıntıları ya da kurumsal etkiliği açısından analiz edilmektense nasıl *ilişkisel olarak* analiz edilebileceğini vurgulamaya çalıştık. İleri sürdüğümüz şeyin merkezindeyse belirli bir üretim ilişkileri anlayışı ve sınıfların, sınıf mücadelesinin ve sınıf çelişkisinin kapitalizmde merkezi olduğu düşüncesi vardır. Başlangıçtaki tanımlarımızı basitleştirdik çünkü çok uzun zamandır kapalı diye bilinen kapıların açılmasına olanak vermek ve bizi birbirimizden ayıran bilgi disiplinlerinin sınırlarını çizen tüm o çok sağlam duvarları yıkmak istiyorduk. Nihayet, tarihsel materyalizmin -tabii, Marx ve diğerlerinin sunduğu kaynakların kutsal metinler olarak değil, tarihsel deneyimin ışığında anlaşılabilir metinler olması koşuluyla- bugünümüzü anlamak için diğerlerine göre çok daha kapsamlı bir kuram sunduğunu (ki bu İngiltere'de ve başka yerlerde bir kaç kuşak tarihinin çalışmalarında görülebilir) ileri sürdük. Çünkü projemiz geçmişe geri gitmek değil, günümüzün tarihsel niteliklerini ve mevcut toplumsal ayarlamaların, özellikle Devlet düzenlemesi biçimlerinin serpilmesine izin vermediği zengin insani kaynakları ortaya koymaktır. İnanıyoruz ki bu kaynaklar -özelleştirilen ya da rızaları ve kontrolleri olmadan dağıtılan kar için yapılan üretimi sürdürmek amacıyla istemeden çalışan kadın ve erkekler-, sosyalizmin gerçek kaynaklarıdır ve serbest bırakıldıklarında (tarihin gösterdiği gibi) olayların *farklı gelişebileceğini* göreceğiz. Biz de çalışmalarımızı işte bu geleceğe adıyoruz.

Çeviren: E. Attila Aytekin

Yazının alındığı kaynak: Philip Corrigan (der.), *Capitalism, State Formation and Marxist Theory: Historical Investigations* (Londra: Quartet Books, 1980)

Notlar

1) Bu yazı, *British Sociological Association*'ın 1977'de Devlet üzerine düzenlediği konferansa sunduğumuz bildiriden doğmuştur. Ayrıca ortak ve bireysel çalışmalarımıza dayanmaktadır, özellikle iki ortak kitabımız *Socialist Construction and Marxist Theory* (1978) [Sosyalist İnşa ve Marksist Kuram] ve *For Mao* (1979) [Mao İçin]; Sayer'in *Marx's Method* (1979) [Marx'ın Yöntemi]; Corrigan'ın doktora tezi (1977); Ramsay (1976; 1977).

2) Örneğin *Socialist Construction and Marxist Theory*'ye [SCMT] ek, *Marx's Method*; ya da Corrigan ve Sayer, 1979.

3) Hal Draper'in dört ciltlik kusursuz çalışmasına bakınız; diğer kaymalar Holloway ve Picciotto, Jessop ve diğerlerinin eserlerinde izlenebilir. Miliband ve Poulantzas arasında muazzam bir tartışma yaşanmıştır; tartışmanın özeti Laclau'da (1975), tartışmayı izleyen çeşitli yorumlar Poulantzas'da (1976; 1978) ve Miliband'da (1977) bulunabilir. Elias ve Foucault'nun çalışmaları dışında, büyük ölçüde hemfikir olduğumuz iki yazı grubunu vurgulamak isteriz: i) 1920'ler Bolşeviklerinin yeniden keşfedilen eserleri, örneğin Rubin, Volosinov ve Pashukanis; ii) Stuart Hall'un tarama ve analizleri (örneğin 1977a; 1977b).

4) Daha eksiksiz bir belgelendirme için *Marx's Method*, s.83-7; SCMT, s.3-4'e bakınız ve Anderson, 1974:203f.; Balibar, 1970:233f.; Bettelheim, 1972:86f; 1974:91f ile karşılaştırınız.

5) Bu, tüm çalışmalarımızın temel tezlerinden biridir. Erken tarihli bir tartışma için bkz. Corrigan ve Sayer, 1975. Ondokuzuncu yüzyıl İngilteresi için geniş bir çalışma Corrigan'ın doktora tezinde, özellikle 3.bölüm'de sunulmaktadır.

6) Corrigan'ın doktora tezinin 2. Bölümü Marx ve Engels'deki muğlaklıkların izini sürer; SCMT Bolşevizmi inceler.

7) Bazıları, Stuart Hall'un deyişiyle, bir zorunlu tekabülyetsizlik kuramı inşa etmiş durumdadır (bkz. Corrigan ve Sayer, 1978). Bu özerkleştirme Marx ve Engels'in *Alman İdeolojisi*'nde eleştirdikleri "felsefi kahramanlarımızın" ("Almanya'daki gerçek koşulların perişanlığı"yla ilintili olarak) yazdıklarının çoğuna denk düşer. Marx'ın 1880 tarihli "Wagner Üzerine Notlar"daki ünlü analizler de dahil olmak üzere, bu tür 'kuramsal balon'lara hücum etmeyi sürdürdüğünü vurgulayalım.

8) Bu boyuta M. Barrett vd., *Ideology and Cultural Production*'da (1979) ve Philip Corrigan ve Paul Willis'in yakında çıkacak olan *Screen Education ve Media, Culture and Society*'deki makalelerinde değinilmektedir. Basil Bernstein'in eski çalışmalarına da ışık tutan yakın tarihli çalışmaları (örneğin 1977a) bu noktada çok önemlidir.

9) Bu vurgu *Marx's Method*'da vardır ve Sayer (1979a) ile Corrigan ve

Sayer'ın (1978) ileri sürdüğü gibi sosyalist analizin bir bileşenidir.

10) Edward Thompson'ın *Poverty of Theory* (1978) adlı kitabı Marksist bilimin materyalist/görgül/tarihsel yanının inkar edilmesine karşı çok şiddetli bir eleştiridir. Dikkate değer bir tartışma *History Workshop* dergisinin sayfalarında, örneğin 6. Sayıda Richard Johnson'da, 7. Sayıda Keith McClelland ve Gavin Williams'da bulunabilir.

11) Bu onun Adolph Wagner eleştirisinde vardır. Bu metinler Corrigan ve Sayer'da (1975; 1978) ve *Marx's Method*'da bulunabilir.

12) 'Düşünsel üstyapı' terimi Marx tarafından pek çok yerde kullanılmıştır - örneğin aynı kitapta (1845:373). Bunun altyapı-üstyapı metaforunun Marx'ın tüm görüngüsel biçimlere yönelttiği stratejik eleştiriyle daha 'uyumlu' bir açıklamasına işaret ettiğini düşünüyoruz (Corrigan ve Sayer, 1978: 201f.) Daha önceki tartışmalar Sayer, 1975; Corrigan ve Sayer, 1975; SCMT, s.4f. ve *Marx's Method*, s.80f.'de bulunabilir.

13) Kapitalist üretimin patriyarkal ve ailevi biçimleri meselesi Corrigan ve Sayer, 1978'in son bölümünde (R. Coward'ın hemfikir olduğu (m/f, (2) 1978, s. 95) de Hindess ve Hirst projesinin eleştirisi) ortaya atılmaktadır. Patriyarka ve ailevi biçimlerin araştırılması için en iyi iki başlangıç noktası *Feminism and Materialism* (Kuhn ve Wolpe, 1978) ve *Women Take Issue* (CCCS, 1978) adlı derlemeler, artı *Feminist Review*, m/f ve *Women's Studies* dergilerinin sayılandır. Wainright (1978) ile Bland, Mc Cabe ve Mort'un (1978) çalışmaları da yeni boyutlar sunmaktadır. Burada Althusser'in yeniden üretimin üstyapısal bir görüngü olduğuna ve ailenin de tümüyle Erastianlaştığına dair kötü şöhretli önermesiyle hemfikir olmadığımızı vurgulamak yerinde olacaktır. İşin görgül boyutu için Humphries'in (1977) yanısıra işçi sınıfı kadınlarının tarihsel deneyimlerinin materyalist bir tarihinin artık mevcut olan (yeniden basılan ya da sözlü tarih yoluyla toplanan) kaynaklarına bakılabilir.

14) "Bu toplumda ayrılma olağan ilişki olarak görünür (...) bu toplumda birlik kazai, ayrılma olağan olarak görünür" (Marx, 1863a:409). "Rekabet, sermayenin kendi üretim tarzının zaferini genel olarak güvence altına aldığı biçimdir." (1858:730). Bu, Corrigan ve Sayer, 1979'da uzun uzadıya tartışılmaktadır.

15) Bu, *Marx's Method*'da tartışılmaktadır.

16) Fetişizm tartışmaları Geras'da (1971), Mephram'da (1972) ve *Marx's Method*, Birinci Bölüm'de bulunabilir.

17) Bu noktalar Marx ve Engels için Corrigan'ın doktora tezi, 2. Bölüm'de, Lenin ve Bolşevikler için SCMT'de ve *For Mao*'da daha ileriye taşınmaktadır. Zıt tarzlar ve dünya piyasasıyla ilişkileri en iyi (ve en trajik) biçimde 1970'lerin ortalarında itibaren Çin Halk Cumhuriyeti'nde gözlemlenebilir.

18) Bkz. S. Hall ve Draper'ın 3.notta zikredilen çalışmaları; Miliband'ın 1965 tarihli makalesi de yararlı olabilir.

19) Bu düzeltmeler için bkz. Lenin, 1917b (ve defterleri, 1917a) artı Balibar, 1972 -ikisinin de hedefledikleri Komünist Partilerin politikaları üzerinde azami bir etkisi olmamıştır.

20) SCMT, s.163, not 2; *For Mao*, s. xv; Corrigan ve Sayer, 1978:209.

21) Bu taktik ciddiyet ve stratejik horgörü formülasyonu Mao'nun Moskova'da 1957'de yaptığı uyarılardan çıkarılmaktadır. Bu uyarılar Corrigan ve Sayer, 1975 ve Ramsay'de (1976a; b; 1977) ele alınmış, haklılıkları İngiltere'de ve başka yerlerde işçi sınıfının mücadelesini ve diğer mücadelelerin tarihsel deneyimini konu alan bir çalışma yoluyla gösterilmiş ve SCMT ve *For Mao*'da ayrıntılı biçimde tartışılmıştır. Daha kısa bir versiyon için bkz. Corrigan ve Sayer, 1978:198-199.

Kaynakça

1. Marx'ın ve Marx ve Engels'in eserleri

(1843) *On the Jewish Question*, Collected Works (MECW) 3, Londra: Lawrence and Wishart.

(1845) *The German Ideology*, MECW 5, Londra: Lawrence and Wishart.

(1847a) *Moralizing Criticism and Critical Morality*, MECW 6, Londra: Lawrence and Wishart.

(1847b) *The Poverty of Philosophy*, MECW 6, Londra: Lawrence and Wishart.

(1848) *Manifesto of the Communist Party*, MECW 7, Londra: Lawrence and Wishart.

(1849) *Wage, Labour and Capital*, Selected Works in One Volume içinde, Moskova: Progress, 1968.

(1850) *Address of the Central Authority to the League (March 1850)*, MECW 10, Londra: Lawrence and Wishart.

(1852) *Eighteenth Brumaire*, Selected Works in One Volume içinde, Moskova: Progress, 1968.

(1854) *Letter to the Labour Parliament*, Political Writings II, Londra: Penguin.

(1855) "The Association for Administrative Reform"- "People's Charter", *Articles on Britain* içinde, Moskova: Progress.

Üretim İlişkisi Olarak Devlet

- (1858) *Grundrisse*, Nicolaus, M. (der.), Londra: Penguin, 1973.
- (1863a, b, c.): *Capital, IV: Theories of Surplus Value*, I, II, III, Moskova: Progress.
- (1864) *Inaugural Address of the International Working Man's Association*, Political Writings III içinde, Londra: Penguin.
- (1865) *Capital, III*, Moskova: Progress.
- (1867a) *Capital, I*, Londra: Lawrence and Wishart, 1967.
- (1867b) *Capital, I*, Londra: Penguin, 1976.
- (1871a) 1871c'nin ilk taslağı.
- (1871b) 1871c'nin ikinci taslağı.
- (1871c) *The Civil War in France*, Pekin: FLP, 1970.
- (1872) Manifesto'nun Almanca baskısına "Önsöz", *Selected Works in One Volume* içinde, Moskova: Progress, 1968.
- (1878) *Capital, II*, Moskova: Progress, 1967.
- (1879) "Circular Letter to Bebel, Liebknecht, Bakke, et al.", *Political Writings III* içinde, Londra: Penguin.
- (1880) "Notes on Adolph Wagner", Carver (ed.), *Texts on Method* içinde, Oxford: Blackwell, 1975.
- (1962) *On Britain*, Moskova: FLPH.
- (1968) *Selected Works in One Volume*, Moskova: Progress.

2. Diğer Eserler

- Anderson, P. (1974) *Passages from Antiquity to Feudalism*, Londra: New Left Books.
- Balibar, E. (1970) "The Basic Concepts of Historical Materialism", Althusser, L. ve Balibar, E., *Reading Capital* içinde, Londra: New Left Books.
- Balibar, E. (1972) "La Rectification du Manifeste Communiste", *La Pensée*, 164.
- Barrett, M. vd. (der.) (1979) *Ideology and Cultural Production*, Londra: Croom Helm.

- Bernstein, B. (1977) "Aspects of the Relations between Education and Production".
- Bettelheim, C. (1972) *Economic Calculation and Forms of Property*, Londra: Routledge.
- Bettelheim, C. (1974) *Cultural Revolution and Industrial Organization in China*, Londra: Monthly Review Press.
- Bland, T., McCabe, T. ve Mort, F. (1979) "Sexuality and Reproduction: Three Official Instances", Barrett, M. vd. (der.) *Ideology and Cultural Production* içinde, Londra: Croom Helm.
- CCCS-Birmingham University Centre for Contemporary Cultural Studies (1975) *Women Take Issue*, Londra: Hutchinson.
- Corrigan, P. (1977) *State Formation and Moral Regulation in Nineteenth Century Britain: Sociological Investigations*, yayınlanmamış doktora tezi, Durham University.
- Corrigan, P. ve Sayer, D. (1975) "Class Struggle, Moral Relations and Political Economy", *Radical Philosophy*, 12.
- Corrigan, P. ve Sayer, D. (1978) "Hindess and Hirst: A Critical Review", *Socialist Register*.
- Corrigan, P. ve Sayer, D. (1979) "How the Law Rules", 1979 BSA konferansına sunulan bildiri; gözden geçirilmiş versiyonu *Law, State and Society* içinde, Londra: Croom Helm.
- Corrigan, P., Ramsay, H. ve Sayer, D. (1978) *Socialist Construction and Marxist Theory: Bolshevism and Its Critique*, New York: Macmillan and Monthly Review.
- Corrigan, P., Ramsay, H. ve Sayer, D. (1979) *For Mao*, Londra: Macmillan.
- Draper, H. (1977) *Karl Marx's Theory of Revolution*, I. Kısım, Londra: Monthly Review Press.
- Draper, H. (1978) *Karl Marx's Theory of Revolution*, II. Kısım, Londra: Monthly Review Press.
- Engels, F. (1885) *Marx ve Engels*, 1850'nin gözden geçirilmiş versiyonuna not.
- Geras, N. (1971) "Essence and Appearance", *New Left Review*, 65; ayrıca Blackburn, R. (der.), 1972, *Ideology in Social Science* içinde, Londra:

Üretim İlişkisi Olarak Devlet

Fontana.

Gramsci, A. (1934) *The Prison Notebooks*, Londra: Lawrence and Wishart (1971).

Hall, S. (1977a) "Rethinking the 'Base and Superstructure' Metaphor", Bloomfield, J. (der.) *Class, Hegemony and Politics* içinde, Londra: Lawrence and Wishart.

Hall, S. (1977b) "The 'Political' and the 'Economic' in Marx's Theory of Classes", Hunt, A. (der.) *Class and Class Structure* içinde, Londra: Lawrence and Wishart.

Kuhn, A. ve Wolpe, A.M. (der.) (1978) *Feminism and Materialism: Women and Modes of Production*, Londra: Routledge.

Laclau, E. (1975) "The Specificity of the Political: the Poulantzas-Miliband Debate", *Economy and Society*, 4.

Lenin, VI (1917b) *State and Revolution*, Londra: Lawrence and Wishart (1933).

Lenin, VI. (1917a) *Marxism and the State*, Moskova: Progress (1972).

Mepham, J. (1972) "The Theory of Ideology in 'Capital'", *Radical Philosophy*, 2.

Miliband, R. (1965) "Marx and the State", *Socialist Register*.

Miliband, R. (1977) *Marxism and Politics*, Oxford: Oxford University.

Poulantzas, N. (1976) "The Capitalist State", *New Left Review*, 95.

Poulantzas, N. (1978) *State, Power, Socialism*, Londra: NLB.

Ramsay, H. (1976a) "Participation: the Shop Floor View", *British Journal of Industrial Relations*, 13.

Ramsay, H. (1976b) "Who Wants Participation", *New Society*, 30 Eylül.

Ramsay, H. (1977) "Cycles of Control: Worker Participation in Sociological and Historical Perspective", *Sociology*, 11.

Sayer, D. (1975) "Method and Dogma in Historical Materialism", *Sociological Review*, 23.

Sayer, D. (1979a) "Science as Critique", Mepham, J. vd. (der.), *Issues in Marxist Philosophy*, Londra: Harvester Press.

Sayer, D. (1979b) *Marx's Method*, Londra: Harvester Press.

Thompson, E.P. (1978a) *The Poverty of Theory*, Londra: Merlin.

Thompson, E.P. (1978b) "The State versus its Enemies", *New Society*, 19 October.

Thompson, E.P. (1978c) "The Secret State within the State", *New Statesman*, 10 November.

Thompson, E.P. (1978d) "Introduction", *Review of Security and the State*, Londra: Julian Friedmann.

Wainright, H. (1978) "Women and the Division of Labour", Abrams, P. (der.), *Work, Urbanism and Inequality* içinde, Londra: Weidenfeld.

Weber, M. (1918) "Politics as Vocation", *Essays* içinde, Londra: Routledge.

Weber, M. (1920) *General Economic History*, 1961, New York, Collier-Macmillan.